

Komentarz do stanowiska Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego pt. „Właściwe afirmatywne postępowanie wobec osób odczuwających stres z powodu swojej orientacji seksualnej oraz prób jej zmiany”

Commentary to the „Resolution on appropriate affirmative responses
to sexual orientation distress and change efforts”
by the American Psychological Association

Weronika Chańska¹, Katarzyna Grunt-Mejer²

¹Uniwersytet Jagielloński, Collegium Medicum

²Uniwersytet Humanistyczny SWPS, Wydział Zamiejscowy w Poznaniu

Praca powstała w wyniku realizacji projektu badawczego o nr 2016/21/D/HS1/03401,
finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki

Streszczenie

W artykule przedstawiono historię powstania dokumentu „Właściwe afirmatywne postępowanie wobec osób odczuwających stres z powodu swojej orientacji seksualnej oraz prób jej zmiany”, jego związek ze standardem profesjonalnym zawodu psychologa oraz polskie tłumaczenie. Dodatkowo wskazano polskie stanowiska dotyczące terapii konwersyjnych.

Słowa kluczowe: homoseksualność, terapie konwersyjne, Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne, standardy profesjonalne

Seksuologia Polska 2018; 16 (2): 67–71

Abstract

The article presents the history of the resolution “Appropriate Affirmative Responses to Sexual Orientation Distress and Change Efforts”, its relationship with the professional standards of psychologists and its Polish translation. In addition, Polish resolutions on conversion therapy have been listed.

Key words: homosexuality, sexual orientation change efforts, American Psychological Association, professional guidelines

Seksuologia Polska 2018; 16 (2): 67–71

Adres do korespondencji: Katarzyna Grunt-Mejer

Uniwersytet Humanistyczny SWPS

Wydział Zamiejscowy w Poznaniu

ul. Kutrzeby 10, 61–719 Poznań,

tel.: 61 271 12 22, e-mail: kgrunt-mejer@swps.edu.pl

Nadesłano: 14.04.2018 r.

Przyjęto do druku: 20.12.2018 r.

Dnia 1 marca 2018 r. Parlament Europejski przyjął Rezolucję na temat stanu przestrzegania praw podstawowych w Unii Europejskiej w 2016 roku [1]. W paragrafie 65. tego dokumentu znalazł się następujący zapis: „[Parlament Europejski] z zadowoleniem przyjmuje inicjatywy zakazujące terapii konwersyjnej osób LGBTI oraz uznawania transpłciowości za zaburzenie, a także wzywa wszystkie państwa członkowskie, by przyjęły podobne środki wyrażające szacunek i potwierdzające prawo do tożsamości płciowej i ekspresji płciowej”. W Polsce rezolucja była szeroko komentowana przez środki masowego przekazu — głównie z powodu stanowiska rodzimych europarlamentarzystów, którzy w większości głosowali przeciwko temu zapisowi.

Ze względu na ożywioną debatę społeczną, jaka towarzyszyła tym wydarzeniom, prezentujemy pełne brzmienie wydanego w 2009 roku stanowiska Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego, zatytułowanego: „Właściwe afirmatywne postępowanie wobec osób odczuwających stres z powodu swojej orientacji seksualnej oraz prób jej zmiany”. Ten zwięzły, ale zawierający kluczowe argumenty etyczne, dokument stał się następnie inspiracją dla kilkunastu stanowisk innych towarzystw naukowych¹. Mamy nadzieję, że jego tłumaczenie przybliży polskim profesjonalistom, a także osobom wykonującym pracę naukową lub podejmującym działania edukacyjne powody, dla których terapie zmierzające do zmiany orientacji seksualnej klienta są obecnie uznawane za nieuprawnione. W naszym komentarzu zamieszczamy również przegląd krajowych regulacji dotyczących terapii konwersyjnych.

Historia działań podjętych przez Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne

W 1973 Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne zdecydowało o usunięciu homoseksualności z klasyfikacji zaburzeń psychicznych (DSM, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*). Decyzja ta zapoczątkowała istotne zmiany w sposobie postrzegania osób homoseksualnych przez specjalistów w dziedzinie zdrowia psychicznego. Z biegiem czasu zmniejszeniu uległa liczba przeprowadzanych interwencji terapeutycznych, których celem była zmiana orientacji seksualnej klienta (interwencje takie były popularne w dekadach poprzedzających usunięcie homoseksualności z DSM). Zasadność i celowość ta-

¹Przegląd stanowisk innych towarzystw amerykańskich dotyczących terapii konwersyjnych znajduje się w: „National Center For Lesbian Rights, „Policy & Position Statements”, <http://www.nclrights.org/bornperfect-toolkit-resources-statement/>; 22.03.2018.

Wspólne stanowisko brytyjskich organizacji naukowych i terapeutycznych znajduje się w dokumencie „Conversion therapy: a consensus statement”, <https://www.psychotherapy.org.uk/wp-content/uploads/2016/09/Memorandum-of-understanding-on-conversion-therapy.pdf>; 22.03.2018.

kich prób poddano rozległej krytyce, co znalazło swój wyraz między innymi w oficjalnym stanowisku organizacji zrzeszającej psychologów pracujących w modelu psychoanalitycznym (był to nurt, z którego wywodziła się większość terapeutów proponujących interwencje mające na celu zmianę orientacji seksualnej; tu również koncentrowali się głównie przeciwnicy wprowadzenia zmian w 1973 roku) [2].

Jednocześnie wśród psychiatrów i psychologów następowało stopniowe upowszechnianie się przekonania, określanego mianem podejścia afirmatywnego. Przyjmuje ono, że homoseksualność jest jednym z normalnych wariantów ludzkiej seksualności i że lesbijki, geje i osoby biseksualne powinny być wspierane w rozwoju i pozytywnym przeżywaniu swojej seksualności, a także w dążeniu do tworzenia trwałych związków i poszerzaniu możliwości w zakresie satysfakcjonującego funkcjonowania w społeczeństwie.

Na początku lat 90. XX wieku działania profesjonalne nakierowane na akceptację i włączanie w życie społeczne osób homoseksualnych napotkały na opór ze strony środowisk konserwatywnych. W tym okresie znacząco wzrosła liczba organizacji i osób na powrót głoszących, że homoseksualność jest zaburzeniem rozwojowym i świadectwem duchowego nieuporządkowania i upadku moralnego. Osoby związane z tymi organizacjami wzywały kościoły i przywódców duchowych do prezentowania homoseksualności jako zaburzenia psychicznego i zachęcania członków wspólnot, którzy odczuwają popęd seksualny do osób tej samej płci, do zmiany swojej orientacji seksualnej. Zmiana ta miała się dokonywać dzięki na nowo odkrytym terapiom konwersyjnym (nazywanym teraz „terapiami reparatywnymi”), które przyjmując pewne założenia teorii psychoanalitycznych, obiecywały ustanowienie orientacji heteroseksualnej. Miało się to dokonywać poprzez usunięcie i przepracowanie domniemych przeszkód w rozwoju tej orientacji, jakie zdaniem zwolenników tych teorii miały miejsce w przeszłości klienta (takich jak nadmierna więź z matką czy brak identyfikacji z chłodnym, wycofanym ojcem).

W tych okolicznościach Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne uznało za swój obowiązek podjęcie stanowczej interwencji, gdyż w jego opinii wspomniane działania przyczyniały się do wtórnej patologizacji i stygmatyzacji osób homoseksualnych. Interwencja ta przybrała w 1997 roku postać oświadczenia w sprawie właściwych terapii w przypadku klientów zgłaszających się z powodu swojej orientacji seksualnej (opublikowane drukiem w 1998 roku) [3]. Był to pierwszy dokument, w którym Towarzystwo wprost odnosiło się do etycznych aspektów terapii konwersyjnych. W stanowisku podkreślano, że osoby homoseksualne, które zgłaszają się na terapię mającą na celu zmianę ich orientacji seksualnej,

zazwyczaj czynią to pod wpływem przymusu ze strony rodziny lub społeczeństwa. U źródeł tego przymusu leży brak odpowiedniej wiedzy na temat orientacji seksualnej człowieka oraz utrzymująca się niechęć wobec osób homoseksualnych. Towarzystwo przypominało, że orientacja homoseksualna stanowi normalny wariant ludzkiej seksualności, zaś obowiązkiem psychologów jest walka z uprzedzeniami.

W 2007 roku, czyli prawie dziesięć lat po wydaniu swego pierwotnego oświadczenia, Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne powróciło do zagadnień związanych z terapiami konwersyjnymi. Impulsem do wznowienia prac był istotny wzrost liczby publikacji poświęconych temu zagadnieniu. W pierwszych latach XXI wieku ukazało się drukiem kilka prac opisujących interwencje terapeutyczne, mające na celu zmianę orientacji seksualnej. Szczególne znaczenie miał artykuł Roberta Spitzera, osoby, która w 1973 roku odegrała istotną rolę w procesie usunięcia homoseksualności z DSM. Opublikowana w 2003 roku praca Spitzera [4] opisywała udane przypadki zmiany orientacji seksualnej, przez co wzmocniła stanowiska konserwatystów, wsparte teraz głosem osoby „z przeciwnego obozu”. W podobnym czasie pojawiły się jednak również doniesienia o szkodliwych skutkach terapii [5], a analiza Spitzera została poddana ostrej krytyce metodologicznej. Pod jej wpływem autor wycofał się ze swojej tezy o możliwości zmiany orientacji seksualnej człowieka. Za sprawą analiz o charakterze teoretycznym i empirycznym pogłębieniu uległa także wiedza na temat kształtowania się orientacji seksualnej u ludzi.

Wiele osób oczekiwało, że Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne odniesie się do tych publikacji. Nadzieje te płynęły zarówno ze strony przeciwników terapii konwersyjnych, jak i osób je propagujących. Pierwsza grupa domagała się uznania tych terapii za nieskuteczne i potencjalnie szkodliwe. Druga oczekiwała, że Towarzystwo dopuści możliwość stosowania tych terapii u osób, które samodzielnie decydują się im poddać.

W odpowiedzi na te oczekiwania, w lutym 2007 roku Towarzystwo powołało specjalną grupę roboczą, która miała dokonać opracowania wytycznych dotyczących właściwego postępowania terapeutów wobec osób odczuwających stres z powodu swojej orientacji seksualnej. Członkom grupy powierzono następujące zadania:

1. Dokonanie przeglądu i aktualizację stanowiska Towarzystwa z 1997 roku.
2. Sporządzenie profesjonalnego, opartego na dostępnych danych empirycznych, raportu przedstawiającego następujące zagadnienia:
 - właściwe stosowanie afirmatywnych interwencji terapeutycznych w przypadku dzieci i młodzieży, samodzielnie zgłaszających chęć zmiany swojej orientacji seksualnej lub zachowania świadczą-

cego o orientacji seksualnej lub obu naraz, lub w przypadku osób małoletnich w imieniu których tego rodzaju chęć zgłasza ich opiekun prawny;

- właściwe stosowanie afirmatywnych interwencji terapeutycznych w przypadku osób dorosłych, które zgłaszają chęć zmiany swojej orientacji seksualnej lub zachowania świadczącego o orientacji seksualnej lub obu naraz;
 - informacja na temat istniejących zamkniętych ośrodków dla młodzieży, które oferują przymusowe leczenie, mające na celu zmianę orientacji seksualnej lub zmianę zachowań świadczących o orientacji seksualnej;
 - informacja o materiałach edukacyjnych, procesie szkolenia oraz badaniach dotyczących skutków takich interwencji;
 - rekomendacje w zakresie protokołów terapeutycznych, które mają na celu promocję zachowań właściwych dla danej płci, stosowanych w przypadku dzieci, których zachowanie wskazuje, że w późniejszym wieku mogą ujawnić orientację homoseksualną.
3. Podanie argumentów na rzecz nowego stanowiska Towarzystwa, będącego odpowiedzią na działania grup promujących interwencje terapeutyczne, mające na celu zmianę orientacji seksualnej.

Prace grupy roboczej zaowocowały obszernym (obejmującym 130 stron) raportem, w którym dokonano przeglądu dostępnych badań na temat skuteczności terapii konwersyjnych². W konkluzji autorzy raportu napisali, że nie istnieją żadne w pełni poprawne metodologicznie badania, które pozwalałyby na twierdzenie, że terapie stosowane w celu zmiany czyjejs orientacji seksualnej są skuteczne. Jednocześnie znane są przypadki osób, które deklarują, że doznały szkody z powodu próby zmiany swojej orientacji seksualnej. W wyniku terapii wzrósł poziom odczuwanego przez nie stresu i zaostrzyły się objawy depresyjne. W tej sytuacji zdaniem Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego właściwa pomoc osobom odczuwającym dyskomfort z powodu swojej orientacji seksualnej powinna polegać na zastosowaniu podejścia afirmatywnego. U jego podstaw leży przekonanie, że to nie orientacja seksualna, ale negatywne postawy społeczeństwa wobec osób homoseksualnych są głównym źródłem ich cierpienia. Terapia ma służyć odwróceniu negatywnych skutków napiętnowania społecznego i dyskryminacji, z jaką spo-

²Raport posługuje się określeniem „działania mające na celu zmianę orientacji seksualnej” (SOCE, sexual orientation change efforts). Rozumie się przez nie metody (zarówno w postaci technik behawioralnych, jak i oddziaływań psychodynamicznych, a także medycznych, religijnych i duchowych), których celem jest zmiana orientacji homoseksualnej klienta na orientację heteroseksualną. Dla stosowania tego terminu nie ma znaczenia, czy działania takie są podejmowane przez profesjonalistów w dziedzinie zdrowia psychicznego czy osoby spoza tej profesji (takie jak: osoby duchowne, przywódcy religijni, organizacje społeczne czy grupy samopomocowe).

tykają się osoby homoseksualne. Jej celem jest pomoc klientom w pozytywnym zbudowaniu swojej tożsamości seksualnej — przejawiającej się poprzez: zachowanie, pełnione przez siebie role w życiu zawodowym i prywatnym, swobodną ekspresję własnej tożsamości, wybór płci partnera życiowego, a także odpowiedniej dla siebie formy relacji intymnych. U podstaw tak pojętej terapii leżą naczelną zasady zawodu psychologa, takie jak: dobroczynność, nieszkodzenie oraz szacunek dla praw i godności człowieka.

Rezolucja Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego z 2009 roku

W niniejszym numerze Seksuologii Polskiej zaprezentowano również pełne tłumaczenie rezolucji Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego, w której zawarte zostały konkluzje omawianego raportu. Oryginalna wersja jest dostępna na stronie Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego [6]. Przybliżenie tego dokumentu polskim specjalistom w dziedzinie zdrowia psychicznego wydaje się autorkom niniejszego komentarza ważne i potrzebne z kilku powodów. Po pierwsze, o czym była mowa na wstępie, w Polsce w dalszym ciągu pojawiają się głosy nawołujące do „leczenia” osób homoseksualnych. Prezentowany dokument pokazuje dobitnie, że działania takie są nieprofesjonalne i szkodliwe. Po drugie, rezolucja w bardzo jasny i przejrzysty sposób przedstawia standardy i zasady etyczne, jakimi powinni kierować się w swej pracy profesjonalści świadczący pomoc w zakresie zdrowia psychicznego. Zwraca uwagę na podstawowy obowiązek zawodowy, jakim jest działanie zgodne z obecnym stanem wiedzy psychologicznej, tj. opieranie swoich sądów i działań profesjonalnych na uznanych i sprawdzonych naukowo teoriach i badaniach dotyczących ludzkiej seksualności. Zadaniem specjalisty w dziedzinie ochrony zdrowia psychicznego jest przede wszystkim działanie w interesie swojego klienta — polegające na maksymalizowaniu odnoszonych przez niego korzyści i minimalizowaniu szkód. Żadne przekonania i bieżące nastroje społeczne nie mogą zwolnić profesjonalisty z tego podstawowego obowiązku zawodowego. Obowiązkiem profesjonalnym jest również wyznaczenie ścisłej granicy między pełnieniem obowiązków zawodowych a wyznawanym przez siebie światopoglądem lub wartościami moralnymi oraz bezwzględne okazywanie szacunku dla praw i godności człowieka.

Zwrócenie uwagi na ten ostatni element wydaje się szczególnie ważne w naszym kraju, w którym przedstawiciele zawodów związanych z ochroną zdrowia uzurpują sobie prawo do coraz większej swobody w zakresie decyzji o tym, czy i w jakim zakresie będą po-

dejmować działania uznawane za zgodne z obecnym stanem wiedzy i standardem profesjonalnym. Tendencje te wydają się autorkom niniejszego komentarza niebezpieczne i godzące w samą istotę profesjonalizmu.

Stanowiska polskich towarzystw profesjonalnych

Polskie towarzystwa profesjonalne kilkakrotnie zabierały głos w sprawie orientacji seksualnej — wydawane przez nie dokumenty dotyczyły mylenia pojęć pedofilii i homoseksualizmu [7], zdrowia osób o orientacji homoseksualnej [8, 9], związków i rodzicielstwa osób homoseksualnych i biseksualnych [10] oraz terapii konwersyjnej [11].

Wśród stanowisk polskich towarzystw dwa bezpośrednio odnoszą się do terapii konwersyjnych. W 2016 roku Polskie Towarzystwo Seksuologiczne (PTS) opublikowało stanowisko na temat zdrowia osób o orientacji homoseksualnej [9]. Było ono reakcją na wystąpienie Paula Camerona w Sejmie RP w październiku 2016 roku. Podkreślono w nim, że „propagowanie terapii polegających na korekcie, konwersji czy reparacji orientacji homo- czy biseksualnej w kierunku wyłącznie heteroseksualnej jest niezgodne ze współczesną wiedzą na temat seksualności człowieka i może zaowocować poważnymi niekorzystnymi skutkami psychologicznymi dla osób poddawanych tego typu oddziaływaniom”. Stanowisko spotkało się ze zdecydowanym poparciem ze strony Polskiego Towarzystwa Psychologicznego [8].

Drugi dokument to wydane niedawno Stanowisko Polskiego Towarzystwa Psychoterapii Integratywnej w sprawie terapii konwersyjnej [11]. Dokument ten jest odpowiedzią na wspomnianą na wstępie niniejszego artykułu rezolucję Parlamentu Europejskiego na temat stanu przestrzegania praw podstawowych w Unii Europejskiej. Towarzystwo podkreśla, że stosowanie terapii konwersyjnych narusza zasady etyki terapeutycznej, ignoruje wiedzę naukową, poniża godność pacjentów i powoduje wzrost napiętnowania społecznego.

W 2016 roku opublikowane zostały również „Rekomendacje dla polskich towarzystw naukowych w sprawie postępowania oraz pomocy terapeutycznej osobom homo- i biseksualnym” [12]. Dokument został sporządzony przez trzynastu polskich seksuologów i badaczy seksualności. Terapie konwersyjne przedstawiono tam jako działania oparte na błędnej przesłance (mówiącej o tym, że homoseksualność jest chorobą) i wpływającym z niej nieprzychylnym osądzie moralnym. Autorzy rekomendacji podkreślają, że tego typu oddziaływania są szkodliwe i niezgodne z etyką zawodową profesjonalistów pomagających osobom o różnej orientacji seksualnej.

Piśmiennictwo:

1. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 1 marca 2018 r. w sprawie stanu praw podstawowych w UE w 2016 r. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P-8-TA-2018-0056+0+DOC+XML+V0//PL> (21.03.2018).
2. American Psychoanalytic Association. Position Statement on Attempts to Change Sexual Orientation, Gender Identity, or Gender Expression (2012). www.APSA.org/About_APSa/Position_Statements/Attempts_to_Change_Sexual_Orientation.aspx (22.03.2018).
3. American Psychological Association. Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation (uchwalony 14 sierpnia 1997 roku). <http://www.apa.org/about/policy/appropriate.aspx> (22.03.2018).
4. Spitzer RL. Can some gay men and lesbians change their sexual orientation? 200 participants reporting a change from homosexual to heterosexual orientation. *Arch Sex Behav.* 2003; 32(5): 403–417; discussion 419, indexed in Pubmed: [14567650](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14567650/).
5. Shidlo A, Schroeder M. Changing sexual orientation: A consumers' report. *Professional Psychology: Research and Practice.* 2002; 33(3): 249–259, doi: [10.1037//0735-7028.33.3.249](https://doi.org/10.1037//0735-7028.33.3.249).
6. Resolution on Appropriate Affirmative Responses to Sexual Orientation Distress and Change Efforts. *PsycEXTRA Dataset.* 2009, doi: [10.1037/e548602011-001](https://doi.org/10.1037/e548602011-001).
7. Polskie Towarzystwo Seksuologiczne. Stanowisko Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego w sprawie rozróżnienia dwóch odrębnych, lecz nagminnie mylonych pojęć: homoseksualizm i pedofilia (2014). pts-seksuologia.pl/images/ckeditor_photos/Stnowisko_PTS.doc (21.03.2018).
8. Polskie Towarzystwo Psychologiczne. Stanowisko Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego na temat zdrowia osób o orientacji homoseksualnej (2016). <http://www.ptp.org.pl/modules.php?name=News&file=article&sid=659> (21.03.2018).
9. Polskie Towarzystwo Seksuologiczne. Stanowisko Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego na temat zdrowia osób o orientacji homoseksualnej z dnia 4.11.2016 r. <http://pts-seksuologia.pl/sites/strona/59/stanowiskopts-na-temat-zdrowia-osob-o-orientacji-homoseksualnej> (21.03.2018).
10. Polskie Towarzystwo Seksuologiczne. Stanowisko Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego w sprawie związków i rodzicielstwa osób homoseksualnych i biseksualnych (2017). <http://pts-seksuologia.pl/sites/strona/66/stanowisko-pts-w-sprawie-zwiazkow-i-rodzicielstwa-osob-homoseksualnych-i-biseksualnych> (21.03.2018).
11. Polskie Towarzystwo Psychoterapii Integratywnej. Stanowisko Polskiego Towarzystwa Psychoterapii Integratywnej w sprawie terapii konwersyjnej (2018). <http://www.integrative.pl/pl/pozostale/dla-prasy-2.html> (21.03.2018).
12. Tritt RJ, Kowalczyk R, Loewe A, et al. Rekomendacje dla polskich towarzystw naukowych w sprawie postępowania oraz pomocy terapeutycznej osobom homo-i biseksualnym. *Seksuologia Polska.* 2016; 14(1): 52–55.